

TOS

Problemen in de taalverwerking

13-03-2022

Bernadette Sanders
Orthopedagoog, *Smartonderwijs*

‘Taal is zoveel meer dan alleen spraak’

Taal is de meest complexe vaardigheid die een mens bezit en die wij nodig hebben om te communiceren met de ander.

In het contact met de ander gaat de aandacht meestal uit naar het verbale gedeelte: dat wat iemand zegt. Maar communiceren doen wij niet alleen met taal, maar ook met mimiek en met gebaren, dus met non-verbale taal. Met deze non-verbale taal delen wij vooral onze gevoelens, onze gedachten, onze emoties en met name het jonge kind ook zijn behoeften zoals honger en pijn. Door middel van taal denken en leren wij en elke vorm van taal, dus ook non-verbale taal is dan ook onmisbaar bij het verkrijgen van kennis en bij de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Kinderen en jongeren met TOS hebben minder woorden om te spreken en minder woorden om te denken. De woorden die zij hebben kunnen zij minder goed inzetten en dit maakt dat hun wereld kleiner blijft dan van leeftijdsgenootjes (C. Vissers, TOScongres, 2022). Bij het kind met TOS is er iets in het brein ‘anders’ waardoor de taalverwerking niet optimaal verloopt.

Bij een Taalontwikkelingsstoornis (TOS) kunnen zich problemen voordoen op het gebied van taalbegrip en/of taalproductie. Kinderen met TOS ondervinden al heel erg jong problemen met de verwerking van taal en

daarbij uit een TOS zich niet bij elk kind op dezelfde manier. De heterogeniteit onder kinderen met TOS is erg groot en eigenlijk net zo groot als in de groep zonder TOS (C. Vissers, TOScongres 2022)

Leerlingen met TOS ondervinden problemen op verschillende taaldomeinen, er is bij TOS sprake van een zwakke taalvaardigheid. Leerlingen met TOS hebben moeite met de gesproken taal (het begrip en de productie), de geschreven taal en ook de gebarentaal.

Het kind met TOS ondervindt problemen in het impliciet leren van taal zoals in de sociale interactie en bij het automatiseren ervan. Het kind leert van taalactiviteiten zoals voorlezen, liedjes zingen etc. patronen in taal te herkennen en (grammaticale) regels te herkennen en toe te passen (Lammertink, et al 2017).

Een taalontwikkelingsstoornis is een hardnekkig probleem. Het ene kind met TOS ontwikkelt zich beter dan het andere kind met TOS, een TOS gaat niet over, maar er zijn wel gradaties. 'Bij kinderen vanaf vier jaar geldt dat de kans groot is dat de taalproblemen blijvend zijn en toeneemt naarmate er meer taaldomeinen zijn aangedaan. Er is zeer waarschijnlijk sprake van een taalontwikkelingsstoornis als het kind op vijfjarige leeftijd nog duidelijke taalproblemen heeft. Dit geldt zeker als er niet alleen expressieve problemen (taalgebruik) zijn maar ook receptieve (taalbegrip) problemen'. (C. Vissers e.a., 2021).

Wanneer een kind de mondelinge informatie niet begrijpt door onvoldoende begrip van de geboden taal, dus mede door een te kleine woordenschat, zal de opdrachten van de leidster of leerkracht niet kunnen uitvoeren en zal dan ook 'opvallend' of 'ongewenst' gedrag vertonen. Het kind zal andere kinderen gaan imiteren, wegdromen in de klas, rommelen in zijn of haar la of rondkijken omdat het kind niet weet wat er van hem verwacht wordt. Dit neemt niet weg dat de *non-verbale* intelligentie van het kind gemiddeld of bovengemiddeld kan zijn.

Kinderen met een taalontwikkelingsstoornis kunnen op verschillende taaldomeinen problemen ondervinden. Er wordt gesproken van TOS als de spraakvaardigheid en /of de taalvaardigheid zich niet voldoende ontwikkelt en er geen aantoonbare verklaring voor is. Deze kennis is van belang voor de juiste interventie. De zwakke taalvaardigheid van leerlingen met een TOS kan zich uiten op verschillende of meerdere taalniveaus, zowel receptief (begrijpend) als expressief (productie). Taal ontwikkelt zich, net als alle andere vaardigheden van eenvoudig naar complex.

In onderstaand schema zijn de aspecten van taal uitgewerkt. Er zal altijd een overlap zijn in de taaldomeinen aangezien je taalvorm nodig hebt om taalinhoud uit te drukken.

Ons spraak-taalsysteem wordt opgesplitst in twee aspecten: *de productieve* of expressieve taal en *de receptieve* of passieve taal. De productieve taal betreft het zich kunnen uitdrukken in taal en bij de receptieve taal gaat het om ontvangen, verwerken en begrijpen van de aangeboden taal. Binnen deze taalaspecten worden vervolgens weer drie domeinen onderscheiden:

- *De taalvorm*: dit is de spraakproductie zoals het maken van woorden en zinnen, vervoegingen en verbuigingen (de grammaticale kennisverwerving) en de auditieve verwerking oftewel de spraakperceptie.
- *De taalinhoud*: dit domein omvat de woordenschat, oftewel de lexicaal-semanticke kennisontwikkeling, het leggen van verbanden tussen woorden en het begrijpen en vertellen van verhalen.
- *Het taalgebruik*: hierbij gaat het om conversaties voeren en taal gebruiken met een bepaald doel, anders gezegd: de communicatieve redzaamheid.

De kenmerken TOS internationaal:

- Klanken (fonologie)
- Woordenschat (semantiek)
- *Zinsbouw, grammaticale regels toepassen (Morfologie en syntax)*
- *Taalgebruik (Pragmatiek)*

Pragmatiek betreft het adequaat antwoorden, logisch verhaal vertellen, afstemming, beurtwisseling, luisteren, logische antwoorden geven. Spraak (klanken) en woordenschat gaan vaak vooruit. Zinnen formuleren en ook de grammatica blijft ook als kinderen ouder worden vaak lastig. In alle talen (E. Gerrits, TOScongres 2022)

Hieronder worden de componenten van taal, de taaldomeinen, voorgesteld in een overzicht. Dit is gebaseerd op het schema van *dr. S. Goorhuis-Brouwer (2000)* om zo een duidelijk beeld te geven van de problematiek die wij tegenkomen bij kinderen met (een vermoeden van) TOS. Het schema kan ook gebruikt worden om in de klas te kijken of onderstaande niveaus voldoende beheerst worden. Het is van belang om bij twijfel en bij het signaleren van zorgen in de taalontwikkeling de ouder van het kind op de hoogte te brengen van je zorgen en een verwijzing (via de huisarts) te bespreken naar een logopedist of AC (audiologisch centrum).

Taaldomeinen	Taalniveau	Receptief Begrijpen van taal	Expressief Toepassen van taal (in de juiste vorm).
Taalvorm	<i>Fonologie</i> Klanken en de volgorde van klanken in de woorden. Klankontwikkeling.	Discriminatie van spraakklanken en fonemen. Klankbeeld.	Klankvorming (motorische productie van klanken), articulatie, foneemproductie. Klankvorming in woorden
Taalvorm	<i>Morfologie</i> (woordvorming). Beschrijft de regels hoe woorden juist samengevoegd worden.	Het begrijpen van grammaticale structuren, woordvolgorde en vervoegingen en verbuigingen	Juiste toepassing van vervoegingen en verbuigingen van (werk)woorden.
Taalvorm/ Taalinhoud	<i>Syntax</i> (zinsbouw). Beschrijft de regels hoe woorden juist samengevoegd worden tot correcte zinnen (bevestigend, vragend, ontkennend)	Het begrijpen van complexe zinnen.	Zinsbouw en de juist woordvolgorde.
Taalinhoud	<i>Semantiek</i> (het lexicon) De betekenisverwerving van woorden en van woorden binnen een grotere woordgroep.	Passieve woordenschat. Woorden begrijpen en interpreteren.	Actieve woordenschat Woordvorming. Woordvinding, benoemingsflexibiliteit. Relaties tussen betekenissen hanteren
Taalgebruik	<i>Pragmatiek</i> Communicatie De manier waarop taal gebruikt wordt in het dagelijks leven. Taal gebruiken met een bepaald doel: communicatieve redzaamheid	Begrijpen van het verband tussen verbale en non-verbale informatie. Het begrijpen van figuurlijke en abstracte taal	Goede afstemming in de communicatie. Taalgebruik in de sociale en situationele context. Gesprekken voeren en vertellen.
Metalinguïstiek	Een (toenemend vermogen om over de eigenschappen van de taal na te denken	Reflectie over taal. Innerlijke grammatica	Zelfcorrectie

De Nederlandse taal bestaat uit veel woorden, letters, klanken, klankstukjes en grammaticale regels. De (Nederlandse) grammatica is voor kinderen met TOS een grote hindernis, een wirwar van regels en lastig om te begrijpen. Kinderen horen gedurende de dag alle de componenten van de taal: fonologie, morfologie, syntaxis,

semantiek, pragmatiek en orthografie. Kinderen met een TOS kunnen op een of meerdere of zelfs op alle taalniveaus problemen ondervinden, afhankelijk van de ernst van de TOS (B. Sanders, 2021). TOS kan zich vooral uiten in de spraak, in de expressie van taal en een TOS kan blijvend zijn. Wij zien dan dat het kind zoekt naar woorden, moeite heeft met de grammatica en de spontane taal.

Toch spreken wij bij TOS vaak van een 'dynamisch profiel'; de taalvaardigheid van kinderen verandert wel naarmate ze ouder worden. Zo kan het kind van 2,5 nog niet praten, maar als het kind 8 jaar is kan het al praten en ook verstaanbaar zijn, maar is de grammatica onvoldoende en zien wij nog woordvindingsproblemen. Dat is een dynamisch profiel. Over je hele leven heb je niet dezelfde kenmerken van TOS en kunnen de achterstanden in de taalontwikkeling verkleinen en kan de taalvaardigheid gegroeid zijn.

Wanneer kinderen overstappen van de basisschool naar het voortgezet onderwijs zien wij vaak dat de problemen die 'verminderd' leken in het basisonderwijs, opeens weer een belemmering vormen in het leren en in de communicatieve redzaamheid. De leerling met TOS krijgt een groot aanbod van schooltaal en vaktaal dat bij de leerling met TOS vaak (nog) onbekend is. Het onderwijs tempo is hoog, er wordt veel zelfstandigheid van de leerling verwacht, maar ook de sociale interactie doet een groot beroep op de taalvaardigheid van de leerling met TOS. In deze nieuwe situatie die als onveilig kan overkomen raakt de leerling makkelijk overspoeld in emoties. Dit kan zich uiten in sociaal- emotionele problemen, zoals angst, depressieve verschijnselen en dus internaliserend of externaliserende 'gedragsproblemen' (B. Sanders, 2019). Wat voorop staat is dat TOS een informatieverwerkingsstoornis is en dat de leerling met TOS hierin herkend dient te worden en bij elke nieuwe verandering in zijn leven, denk aan stages, relaties, werk etc., staat de leerling met TOS voor een nieuwe uitdaging.

(*'hem', 'hij', kan ook gelezen worden als 'haar', 'zij'.)

Literatuur

- Goorhuis-Brouwer, S.M. & Schaerlaekens, A.M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie En taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen. Uit zesde oplage 2012. Utrecht: De Tijdstroom.*
- Lammertink, I., Boersma, P., Wijnen, F., Rispens, J. (2017) *Children with Developmental Language Disorder have an auditory verbal statistical learning deficit: Evidence from an online Measure. University of Amsterdam and Utrecht University.*
- Sanders, B. (2019). *Taalontwikkelingsstoornissen in de klas in het voortgezet onderwijs en het mbo. Amsterdam: Lannoo uitgeverij*
- Sanders, B. (2017) *Taalontwikkelingsstoornissen in de klas, praktische handelingsadviezen en tips. Amsterdam: Lannoo uitgeverij.*
- Vissers, C. (2021). *Jonge kinderen met TOS kampen met dubbele belasting. Vakblad Vroeg.nl. Kennisplatform Jonge kind. Januari 2021*
- Vissers, C., Isarin, I., Hermans, D., Jekeli, I. (2021) *Taal in het kwadraat. Kinderen met TOS beter begrijpen. Huizen: Uitgeverij Pica*

Literatuurtips

- Isarin, J. (2016). *Hulpwaaier TOS Tips en strategieën bij de hand. Sint-Michielgestel: Kentalis/Pica*
- Gerrits, E. Beers, M. Bruinsma, G. Singer, I. (2017) *Handboek taalontwikkelingsstoornissen. Bussum: Coutinho.*
- Gerrits, E., Visser- Bochane, M.I., Cohen Tervaert, F.A., Crielaard, R., Essen, Y van, Sluijmers, J., Weerden, W., Willemsse, M. en Pallas (2017) *Richtlijn Logopedie bij Taalontwikkelingsstoornissen. Woerden, NVLF.*
- Goorhuis- Brouwer, S. M. (2014) *'Taal is niet los te verkrijgen' Verdiepingsartikel op Wij-leren.nl, Juni 2014*
- Sanders, B. (2021) *Taalontwikkelingsstoornissen bij het jonge kind, 0-8 jaar Amsterdam: Lannoo uitgeverij.*

